

РОЗДІЛ I

ВІДНОСИНИ ТА СПІВПРАЦЯ КРАЇН СУБСАХАРСЬКОЇ АФРИКИ З ПРОВІДНИМИ ЦЕНТРАМИ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ

УДК 327(73+66/67)

Городня Н. Д.

ПОЛІТИКА США У СУБСАХАРСЬКІЙ АФРИЦІ ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА Б. ОБАМИ

Субсахарська Африка донедавна залишалася на периферії зовнішньої політики США, особливо після закінчення «холодної війни», розпаду соціалістичного табору і краху СРСР. Проте за президентства Б. Обами роль цього регіону в політиці США суттєво зросла.

Так, з січня 2009 р. до літа 2016 р. президент Б. Обама здійснив чотири візити до Субсахарської Африки, під час яких він відвідав Гану (2009), Сенегал,

Танзанію (2013), Кенію і Ефіопію (2015). В Ефіопії він першим з американських президентів виступив у штаб-квартирі Африканського Союзу. У 2012 р. була оприлюднена Стратегія США щодо Субсахарської Африки [11]. У серпні 2014 р. у Вашингтоні відбувся перший саміт США – Африка за участю перших осіб 51

африканської держави. Під час цього саміту було проведено перший бізнес-форум США – Африка. У серпні 2015 р. Габон і США спільно приймали Форум з торгівлі й економічного співробітництва США і держав Субсахарської Африки. Акцент на Африці у Стратегії національної безпеки США 2015 р. є однією з основних відмінностей від попередніх документів. Один з його розділів під назвою «Інвестування у майбутнє Африки» повністю присвячений цьому континенту, який, як зазначається, має для Америки зростаюче стратегічне значення [6, 26 – 27].

Посилення уваги США до країн Субсахарської Африки обумовлене трьома основними причинами. По-перше, суттєвими трансформаціями, що

відбулися на континенті з початку ХХІ ст., результатом яких стало динамічне економічне зростання окремих африканських держав. Політичні аналітики часто вживають термін «Африка, що розвивається» (emerging Africa), чим визнають суттєві зміни, які вже відбулися і продовжують відбуватися, що створюють нові економічні можливості в Африці для усього світу. Так, у 2014 р. шість з десяти держав світу, що зростали найшвидше, були країнами Субсахарської Африки. За прогнозами МВФ, у наступному десятилітті високі темпи їхнього економічного зростання (близько 6% на рік) збережуться, а середні темпи зростання у цьому регіоні перевищать усі інші [10].

Важливо те, що економічне зростання африканських держав супроводжується покращенням рівня життя населення, збільшенням чисельності середнього класу, тобто споживачів, яким американські експортери можуть продавати свої товари і послуги. За даними Африканського банку розвитку, за період з 2000 до 2010 рр. чисельність середнього класу в Африці зросла на 60% [4].

Важливим двигуном економічного розвитку Субсахарської Африки є прямі іноземні інвестиції (ПІІ) у використання природних ресурсів, передусім енергетичних. Проте економічне зростання окремих африканських країн залежать не лише від видобутку сировини і високих цін на неї, але також від розвитку інших галузей, таких як переробка сільськогосподарської продукції, виробництво одягу, розвиток мобільного зв'язку тощо. Суттєві зміни відбулися також в системі управління багатьох країн, у результаті чого покращилися умови ведення в них бізнесу. Важливою стратегією, що сприяє зростанню африканських держав, є регіональна інтеграція, яка створює більші ринки і зменшує вартість витрат на ділові операції, що приваблює іноземних інвесторів.

Другим важливим чинником зростання уваги США до Африки є активізація інших держав та посилення конкуренції між ними за економічні можливості, а врешті, й політичний вплив на цьому континенті. У зв'язку з цим з'явився термін «нова бійка за Африку» (Scramble for Africa) за аналогією з

конкуренцією між великими державами в Африці у кінці XIX – на початку XX ст., але без імперіалістичного компоненту, характерного для того періоду.

Лідерство у розвитку економічних зв'язків з державами Африки належить Китаю. Між 2002 і 2011 рр. імпорт Китаю з Африки зріс на 700%. У 2009 р. він став основним торговельним партнером африканських держав, випередивши США. Китай підписав значно більше, ніж США, двосторонніх договорів з африканськими країнами, спрямованих на сприяння іноземним інвестиціям, а також має у цих країнах значно більше торговельних аташе тощо [4]. Крім Китаю, іншими найбільш важливими гравцями в Африці є Бразилія, Індія і Росія. Активно проникають на континент також Іран і Туреччина.

В Америці визнають, що економічні відносини з цими державами надають африканським країнам кращі можливості для розвитку торгівлі, виробництва і людських ресурсів, сприяють їхньому прогресу. Водночас Вашингтон стурбований посиленням їхнього політичного впливу, включаючи вплив на моделі розвитку країн Африки. США акцентують на важливості демократії як системи управління і боротьби з корупцією, засуджують інвестування в держави, влада яких грубо порушує права людини, обстоюють необхідність «відповідального інвестування», що захищає права робітників і навколишнє середовище, включаючи різні форми дикого життя. У цьому контексті США критикують економічну політику Китаю в Африці. Така критика прозвучала у виступі президента Б. Обами у штаб-квартирі Африканського Союзу в червні 2015 р. [8].

По-третє, важливий вплив на політику США в Африці мають нові зовнішньополітичні концепції, запропоновані першою адміністрацією Б. Обами, включаючи акцент на економічній дипломатії, сприянні розвитку та партнерству з різними країнами світу для спільного вирішення загроз, що мають транснаціональний характер. Згідно зі Стратегією національної безпеки США 2010 р., відбудова економіки США тісно пов'язана зі збалансуванням глобального попиту та прискоренням інвестицій у розвиток, які можуть вирівняти нерівномірність світового розвитку і розширити ринки. Як

зазначається, створення економічних можливостей означає сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються. Це допоможе їм робити більший внесок в міжнародну економічну систему, створить більше споживачів і водночас – більше можливостей для американського бізнесу [5, 33 – 34].

Згідно зі Стратегією США щодо Субсахарської Африки (2012 р.), основними інтересами США у цьому регіоні є: забезпечення безпеки США, їхніх громадян, союзників і партнерів; допомога демократичним державам, щоб вони були економічно життєздатними і сильними партнерами США на світовій арені; розширення можливостей для американської торгівлі й інвестицій; попередження конфліктів і масових злочинів; сприяння стійкому економічному зростанню і зменшення бідності. Стратегія визначає чотири основні напрямки політики, критично важливі для майбутнього Африки – зміцнення демократичних інституцій, підтримка економічного зростання і розвитку країн Африки, у тому числі через торгівлю й інвестиції, поліпшення безпеки, сприяння можливостям і розвитку [11, 1 – 2].

Починаючи з 2009 р., США запропонували країнам, що розвиваються, включаючи африканські, численні ініціативи у сфері розвитку та програми, спрямовані на їхню реалізацію. Однією з ключових складових нової концепції «розвитку» є підтримка Америкою малого бізнесу та розвиток можливостей місцевих громад у сфері підприємництва [13].

Частина програм у сфері розвитку розроблена спеціально для Субсахарської Африки. Найбільш важливі з них – масштабна програма забезпечення регіону електроенергією (Power Africa), включаючи розвиток «зеленої» енергетики [1]; ініціатива розвитку молодих лідерів Африки (Young African Leaders Initiative) [7] та Програма сприяння зростанню і можливостям в Африці (The African Growth and Opportunity Act, AGOA) [10]. Остання програма, що існує з 2000 р., у 2015 р. була продовжена на 10 років. Вона дозволяє безмитну і не обмежену квотами торгівлю (майже 98% усього експорту африканських країн-учасниць до США), що створює необхідне підґрунтя для розвитку взаємної торгівлі та інвестицій США у регіон.

Загалом, у сфері іноземної допомоги США запропонували країнам Субсахарської Африки нову модель, яка передбачає заміну відносин «донор-клієнт» більш рівноправним економічним партнерством між урядами і приватними секторами двох сторін. Нові підходи включають перехід від допомоги до інвестицій в місцеві/національні/субрегіональні проекти, спрямовані на стимулювання внутрішніх ресурсів держав-партнерів, та сконцентрованість на стійких довготривалих стратегіях (на противагу короткотерміновим планам). Один з важливих напрямів «дипломатії розвитку» – зміцнення політичної волі урядів країн, що розвиваються, до реформ, прозорості і гарного економічного менеджменту для забезпечення стійкого розвитку.

Найбільшою проблемою реалізації політики США в Субсахарській Африці є неоднорідність цього величезного регіону, до якого входять 49 країн з населенням близько 1 млрд людей. Так, у Вашингтоні його умовно поділяють на три субрегіони – Сахель, район Великих озер і решта континенту, у яких політика США має різні пріоритети. Поєднати економічні, безпекові й гуманітарні цілі у цих різних субрегіонах складно через значні відмінності між ними. Лише у третьому субрегіоні, що є найбільш стабільним і демонструє економічний прогрес, США здійснюють економічну дипломатію, сприяють розвитку демократії і гарного управління.

У субрегіоні Сахель – від Мавританії до Судану – розташовані держави з найслабшим державним контролем і найбільш небезпечними економіками. Вони представляють загрозу для національної безпеки США як «тихі гавані» для терористів. Діяльність радикального ісламістського угруповання «Боко Харам» в Нігерії не лише підриває економічні можливості у цій найбільшій за населенням країні Африки, але й поширюється на сусідні держави. У зв'язку з цим США продовжують розглядати цей субрегіон переважно в контексті політики у сфері безпеки. За президентства Б. Обами вони розширили військове співробітництво з урядами держав субрегіону Сахель і позитивно поставилися до відновлення тут військово-політичної ролі Франції. Сприяння економічному

зростанню і демократичному управлінню відіграють тут другорядну роль, хоча деякі держави цього субрегіону та на південь від нього є країнами, які досить успішно розвиваються економічно [12].

У субрегіоні Великих озер США здійснюють переважно гуманітарну політику. Вони не змогли досягти суттєвого прогресу у припиненні військових конфліктів у Демократичній Республіці Конго, Центральноафриканській Республіці, та інших державах, але роблять найбільший внесок у миротворчі операції у цьому субрегіоні. Основний підхід США полягає у підтримці африканських військових, які служать у миротворчих силах Африканського союзу і ООН в Африці, шляхом їх тренування, фінансування, спорядження [2].

Загалом, у США залишається невпевненість у майбутній траєкторії розвитку країн Субсахарської Африки [3]. Хоча видається логічним обмежитися співробітництвом з успішними африканськими державами, у Стратегії національної безпеки США 2015 р. визнається, що політика ігнорування слабких проблемних держав не буде успішною, оскільки війни і тривалі кризи у них можуть мати транскордонний ефект. Країни, на території яких продовжуються війни чи діють терористичні організації, загрожують як успішним країнам континенту, так і національній безпеці США [6, 26 – 27].

Оцінюючи політику адміністрацій Б. Обама у Субсахарській Африці, американські дослідники як консервативного, так і ліберального напрямів, погоджуються, що вони заявили набагато більше, ніж зробили, програма США є недостатньо амбіційною, а її реалізація надто повільною. Крім того, вважають вони, існує асиметрія між бажаними цілями і обмеженими інтересами Америки у цьому регіоні. Висловлюється думка, що наступний президент США, ким би він не був, буде змушений прийняти більше рішень щодо Африки, ніж Б. Обама [9; 12].

Таким чином, за президентства Б. Обама відбулося помітне посилення уваги до Субсахарської Африки у зовнішній політиці США, що обумовлено швидким економічним зростанням авангардних країн регіону, посиленням конкуренції за економічні можливості в Африці та новими

зовнішньополітичними концепціями США. Проте в Америці визнають, що ситуація у Субсахарській Африці характеризується не лише економічними можливостями. На значній частині регіону вона залишається складною через існування слабких держав, діяльність терористичних угруповань, тривалі збройні конфлікти і гуманітарні кризи. Величезні розміри і неоднорідність «чорної Африки», та невизначеність траєкторії майбутнього розвитку регіональних держав обумовлюють різні пріоритети у політиці США у різних субрегіонах Субсахарської Африки, що суттєво ускладнює її реалізацію.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА Й ЛІТЕРАТУРА:

1. FACT SHEET: Power Africa. June 30, 2013 [Electronic Resource]. – Access mode: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/06/30/fact-sheet-power-africa>
2. FACT SHEET: U.S. Support for Peacekeeping in Africa. August 06, 2014 [Electronic Resource]. – Access mode: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/08/06/fact-sheet-us-support-peacekeeping-africa>
3. Kerry, John. Africa Is on the Rise, and We Need to Help Make Sure It Continues // The Washington Post. May 2, 2014 [Electronic Resource]. – Access mode: <http://www.state.gov/secretary/remarks/2014/05/225572.htm>
4. Kimenyi, Mwangi S. Economic Statecraft: Increasing American Jobs through Greater U.S.-Africa Trade and Investment. Testimony. July 25, 2012 [Electronic Resource]. – Access mode: <http://www.brookings.edu/research/testimony/2012/07/25-us-africa-trade-investment-kimenyi>
5. National Security Strategy. The White House, May 2010. – Washington D.C., 2010. – 52 p. [Electronic Resource]. – Access mode: https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf
6. National Security Strategy. The White House, February 2015. – Washington D.C., 2015. – 29 p. [Electronic Resource]. – Access mode: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf
7. President's Young African Leaders Initiative [Electronic Resource]. – Access mode: <http://www.state.gov/p/af/rt/pyali/index.htm>
8. Remarks by President Obama to the People of Africa. Mandela Hall African Union Headquarters Addis Ababa, Ethiopia. July 28, 2015 [Electronic Resource]. – Access mode: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/07/28/remarks-president-obama-people-africa>
9. Rubin, Michael. 5 Questions Every Presidential Candidate Should Answer on Africa. July 23, 2015 / *AEIdeas* [Electronic Resource]. – Access mode: <https://www.aei.org/publication/5-questions-every-presidential-candidate-should-answer-africa-edition/>
10. Thomas-Greenfield, Linda. AGOA 2015: Moving to Sustainable U.S.-Africa Trade and Investment Partnership. August 26, 2015 [Electronic Resource]. – Access mode: <https://blogs.state.gov/stories/2015/08/26/agoa-2015-moving-sustainable-us-africa-trade-and-investment-partnership>
11. U.S. Strategy Toward Sub-Saharan Africa [Electronic Resource]. – Access mode: <http://www.state.gov/p/af/index.htm>
12. Van de Walle, Nicolas. Obama and Africa Lots of Hope, Not Much Change [Electronic Resource]. – Access mode: <https://www.foreignaffairs.com/articles/africa/obama-and-africa>
13. Городня Н.Д. Економічна дипломатія адміністрації Барака Обама: східноазійський напрям // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2013. – Вип. 112, ч.1 – С.188-197.